

סימן תקפח'

בסימן זה, **נתיבי עם** בא להגן על הרמב"ם מפני האחרונים המקשים עליו. במאמר זה נשתדל לבאר את דבריו.

משנה:¹ יו"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת, **במקדש** היו תוקעין אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

וכותב **הרמב"ם:**² כבר ביארנו לך כמה פעמים כי **מקדש** נקראת ירושלים כולה. ומדינה שאר ארץ ישראל. וטעם שבגללו נאסרה תקיעת שופר בשבת – גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, כמו שביארנו בלולב, לפי שתקיעת שופר אינה מלאכה.³

וכך גם הוא פוסק:⁴ כשגזרו שלא לתקוע בשבת, לא גזרו אלא במקום שאין בו בית דין. אבל בזמן שהיה המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלים, היו תוקעים בירושלים בשבת כל זמן שבית דין יושבים...

רואים אנו, שלמרות שהמשנה כתבה שרק במקדש היו תוקעים בשבת, מבאר הרמב"ם שהכוונה לכל ירושלים. וזאת בניגוד לפירוש רש"י ורבים אחרים המפרשים: מקדש – כפשוטו. אך ורק במקדש היו תוקעים בשבת, ואילו שאר ירושלים דינה כשאר הארץ שנאסרה בה התקיעה בשבת.

על ההסבר הזה של הרמב"ם (מקדש=ירושלים) רבו הקושיות, אך **נתיבי עם**, כנראה מרוב אהבתו לירושלים, תירץ אותם בטוב טעם ודעת:

קושיית **הבאר היטב:**⁵ במסכת אבות כתוב:⁶ עשרה ניסים נעשו לאבותינו **בבית המקדש**... הניסים האחרונים המופיעים במשנה שייכים בכל ירושלים ולא רק בבית המקדש.⁷ ומקשה הגמרא:⁸ איך פתחה המשנה בבית המקדש וסיימה בירושלים? מקושיה זו מוכיח הבאר היטב דלא כרמב"ם: שהרי לפי הרמב"ם אין מקום לקושיא, מפני שמקדש וירושלים הם היינו הך לדידו.

עונה על כך **נתיבי עם:** יש הבדל בין לשון: בית המקדש, המופיע במשנה באבות, ושם אכן הכוונה רק לבית המקדש, לבין לשון **מקדש** לגבי ראש השנה, ושם הכוונה לכל ירושלים.

אך יש מקומות נוספים שמוזכר בהם לשון **מקדש**, וברור שאין הכוונה לירושלים. ולכן ממשיך **נתיבי עם** להסביר את שיטת הרמב"ם: לא בכל מקום שנזכר "מקדש" הכוונה לכל ירושלים, אלא במקום שמוכח כך מההקשר. ולכן, בכמה מקומות מפרש הרמב"ם את מילת "מקדש" כירושלים:

1. במסכת ראש השנה הנ"ל, מופיע במשנה הבאה: ועוד זאת הייתה **ירושלים** יתירה על יבנה... משמע, שגם במשנה הקודמת שבה עסקנו, למרות שכתוב: מקדש, הכוונה לירושלים.
2. במסכת סוכה:⁹ בראשונה היה לולב ניטל **במקדש** שבעה ובמדינה יום אחד. משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש.
- גם כאן מסביר הרמב"ם¹⁰ ש"מקדש" הכוונה לכל ירושלים. ומן התורה נוטלים לולב כל שבעת הימים בירושלים. ובשאר המדינה – מן התורה רק ביום הראשון. ומניין לרמב"ם חידוש זה? מביא **נתיבי עם** את המקור והיסוד שמשם למד הרמב"ם:

¹ מסכת ראש השנה, פ"ד מ"א

² בפירוש המשנה שם

³ ומכיוון שאינה מלאכה, אין איסור בתקיעה עצמה, אלא מחמת חשש הטלטול ברה"ר.

⁴ הלכות שופר, פ"ב ה"ח

⁵ על השו"ע, סימן תקפח' ס"ק ג'

⁶ פרק ה' משנה ה'

⁷ לא הזיק נחש ועקדב **ירושלים** מעולם, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין **ירושלים**.

⁸ יומא, כא.

⁹ פ"ג, מ"י

¹⁰ בפירוש המשניות שם

3. במסכת מעשר שני¹¹: פירות בירושלים ומעות במדינה אומר: הרי המעות ההם מחוללים על על הפירות האלו...¹². למד מכאן הרמב"ם, ש"מדינה" היא כל מקום בארץ חוץ מירושלים. ועל כן, גם במסכת רה"ש וגם במסכת סוכה, "מדינה" הכוונה לשאר המקומות, ו"מקדש" הכוונה לירושלים.

מוסיף על כך נתיבי עם ראייה נפלאה: לגבי מעשר שני נאמר בפסוק:¹³ וְאָכַלְתָּ לֶפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשָׁכַן שְׁמוֹ שָׁם מֵעַשָׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיֵצֶהְרֶךָ... וכפי שראינו הכוונה לכל ירושלים. וגם לגבי לולב כתוב:¹⁴ וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵץ עֵבֶת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים. וכשם ש"לפני ה'" במעש"ש הכוונה לכל ירושלים, כך "לפני ה'" בלולב הכוונה לכל ירושלים.

4. במסכת שקלים¹⁵: בחמישה עשר בו - שלחנות¹⁶ היו יושבים במדינה. בעשרים וחמישה בו - ישבו במקדש.¹⁷ גם במשנה זו מפרש הרמב"ם ש"מקדש" הכוונה - כל ירושלים. מה הכרח הכריחו לרמב"ם לפרש כך? כותב נתיבי עם בלשונו הזהב: לאו אורח ארעא למעבד הכי בביהמ"ק גופיה. (אין דרך ארץ ולא ראוי שישבו חלפני הכספים בבית המקדש עצמו), ומכיוון שמצאנו שניתן לכנות את ירושלים בשם מקדש, על כן פירש גם כאן הרמב"ם כך.

קושיא נוספת שהקשו האחרונים על דברי הרמב"ם: הרי הוא עצמו כותב:¹⁸ הלולב נטילתו חובה מן התורה ביום ראשון בכל העולם, ונטילתו כל שבעה חובה במקדש בלבד. ומשמע, דווקא במקדש ולא בירושלים. וכן כתב הרמב"ם:¹⁹ ובמקדש לבדו נוטלים אותו כל שבעת ימי החג. גם כאן משמע - דווקא במקדש לבדו ולא בירושלים. אם כן, דבריו אלה סותרים את דבריו לעיל.

ועל כך עונה נתיבי עם: אין כאן ריח קושיא... שהרי אחר שגילה הרמב"ם דעתו שלשון "מקדש" בדברי חכמים היינו ירושלים - השתמש גם הוא באותה לשון בפירוש המשניות ובהלכותיו.

כמו כן הקשו: אם מקדש היינו ירושלים, מדוע לא פסק הרמב"ם שגם בזמן הזה יש ליטול לולב מהתורה בכל ירושלים (ואפילו בשבת), וכן לתקוע שופר בירושלים גם בשבת? הרי כשם שעשו כך בזמן שביהמ"ק היה קיים, יש לעשות זאת אחר החורבן בכל העיר, שהרי היא עדיין המקום אשר בחר ה'?

תשובת הנתיבי עם מפתיעה: אכן כך ראוי לעשות על פי הרמב"ם. ומביא את נסיונו של ר' עקיבא יוסף שלזינגר²⁰ לחדש את תקיעת השופר בשבת בירושלים, אך גדולי דורו התנגדו לחידוש זה.

הנה כי כן, טעמנו מעט מאהבתו של רבינו ר' עמרם לירושלים עיר קדשנו. תבנה ותכונן במהרה בימינו. ונזכה לשוב במהרה למקדשנו.

דניאל לוי.

¹¹ פ"ג מ"ד

¹² מדובר על מעות שיש בהם קדושת מעשר שני, ונמצאים מחוץ לירושלים, והוא מעוניין לחלל מעות אלה על פירות בירושלים ולאכלם שם בטהרה. ומחדשת המשנה שהמעות והפירות לא צריכים להיות באותו מקום.

¹³ דברים, יד' כג'

¹⁴ ויקרא, כג' מ'

¹⁵ פ"א מ"ג

¹⁶ שלחנות = חלפני כספים

¹⁷ מדובר כאן על גביית מחצית השקל, שהחלה בחמישה עשר באדר. וחלפני הכספים ישבו כדי לפרוט את המטבעות למי שנזקק לכך.

¹⁸ בפירוש המשניות, סוכה, פ"ד מ"א

¹⁹ בפ"ז מהלכות לולב הלכה יג'

²⁰ נולד בפרשבורג בה' בכסלו תקצ"ח. למד בישיבות שונות בהונגריה. נלחם בחריפות נגד הרפורמה. עלה לארץ בשנת תר"ל. הגה את רעיון המדינה היהודית ע"פ ההלכה, ועמל רבות לגאול קרקעות בארץ. נפטר בא' באייר תרפ"ב, ונטמן בהר הזיתים. על שמו נקרא היישוב בני עי"ש שבנוי על אדמות שהוא רכש.